

LECTIO PRAECURSORIA

Riikka Isoaho-Nousiainen

Nainen paikallaan. Oululaisen tervaporvarinrouva Jeanette Snellmanin (1817–1878) elämäntapa

Tervaporvarien hallitsema Oulu oli 1800-luvulla puolen Suomen taloudellinen, hallinnollinen ja kulttuurinen keskus. Se oli kansainvälisten yhteyksien vireä kaupunki, jossa laivanvarustustoiminta ja tervakauppa kukoistivat ennennäkemättömällä tavalla. Menestyksekkäitä kauppahuonesukuja oli Oulussa useita, ja Snellmanit ja Bergbomit mainitaan kaupunkihistorioissa yleensä niistä tärkeimpinä. Tämän tutkimuksen aiheena on Jeanette Snellmanin elämä 1800-luvun Oulussa. Selvitän, millainen elämäntapa hänen kirjeenvaihdostaan ja muusta alkuperäisaineistosta nousee esiin.

Tutkimukseni lähti alun perin liikkeelle pitkäaikaisesta kiinnostuksestani Suomen 1800-luvun naishistoriaan. Tutustuessani tarkemmin aikakauden mahdollisiin lähdemateriaaleihin löysin oululaisen Snellmanin suvun laajan kirjeenvaihdon, jota ei ole aiemmin juuri hyödynnetty tutkimuksessa. Löydettyäni sopivan lähdeaineiston, tutkimustehtäväksi tarkentui nimenomaan pohjoissuomalaisen säätyläisnaisen elämäntapa. Tässä mielessä tutkimukseni on noudatellut mikrohistorioitsijoille tyypillistä lähestymistapaa: ensin löytyy kiinnostava lähdeaineisto, sitten hahmottuvat tutkimuskysymykset. Vastaava etenemisjärjestys on niin ikään ollut esimerkiksi historioitsija Hanna Elomaalla. Hän kirjoittaa viehättyneensä tutkimuskohteeseensa liittyvän lähdemateriaalin määrästä ja laadusta ja halunneensa siksikin valita tutkimuksensa kohteeksi nimenomaan tietyn perheen. Elomaa kirjoittaa: ”Minusta on tuntunut, että edes yhden ihmisen olisi yritettävä kahlata koko lähdeaineisto läpi, ettei heidän työnsä ja heidän tuottamansa laaja ja mielenkiintoinen aineisto olisi mennyt hukkaan.”¹ Myönnän itsekkin miettineeni vastaavanlaisia ajatuksia oman aineistoni äärellä: hieno Jeanette Snellmanin kirjekokoelma oli odottamassa löytäjänsä (minua) Kansallisarkiston Oulun toimipisteessä. Tiedostan tietenkin, että historioitsija saattaa liikkua vaarallisilla vesillä innostuessaan henkilökohtaisesti lähdeaineistosta. Kaltaiselleni mikrohistorian tutkijalle se lienee kuitenkin sallittua, kunhan asian laidan tunnistaa – ja tunnustaa.

Jeanette Snellman os. Enbom oli syntyjään korkea-arvoisen virkamiesperheen tytär. Vuonna 1840 hän meni naimisiin merikapteeni J. W. Snellmanin kanssa – joka muuten oli meidän kaikkien tunteman kansallisuusmies J. V. Snellmanin serkku. Jeanette ja J. W. Snellman perustivat perheensä Ouluun, ja aviomies perusti kaupunkiin nimeään kantavan kauppahuoneen. Tutkimukseni lähtee liikkeelle näistä avioliiton alkuaajoista, jolloin Snellmanin perheen tulevaisuus oli tietenkin vielä avoinna. Lähtökohdat olivat kuitenkin suotuisat: nuori rouva oli hyvästä perheestä ja aviomies oli jo osoittanut toimeliaisuutta kootessaan merimatkoillaan alkupääomaa kauppaliikkeen perustamista varten.

Näin jälkeenpäin on helppo todeta, kuinka ”sitten perhe kasvoi ja kauppahuone menestyi” ikään kuin melkein itsestään. Kuitenkin näiden sanojen taakse ”perhe kasvoi ja kauppahuone menestyi” sisältyy valtava määrä kummankin aviopuolison työtä, aherrusta, iloa, surua ja toiveikkuutta. Tässä

Kuva 1. Väittelijä Riikka Isoaho-Nousiainen. Kuva: Reija Satokangas.

pääluvun laajempi tarkasteluhorisontti. Ensimmäisessä kummisuhteiden verkostojen muotoutumisen avulla Snellmanin perheen juurtumista oululaisen säätyläisyhteisön tärkeäksi osaksi. Kummisuhteiden analysointi tuo esiin pariskunnan sosiaalisen nousun. Pääluku toimii samalla taustana myöhemmille pääluvuille valottaessaan Snellmanien sosiaalisia verkostoja. Vaikka oululaisessa kaupunkitutkimuksessa on usein viitattu Snellmanien mahtiporvariasemaan, vasta tässä tutkimuksessa osoitetaan konkreettisesti Snellmanien nousu yhteisönsä huipulle.

Tämän väitöskirjan keskiössä on siis Jeanette Snellman. Tutkin, mitä Jeanette Snellman itse ajatteli elämästään, ja miten hän sen koki. Hänen kauttaan tarkastelen naisen roolia perheessä ja yhteiskunnassa laajemminkin. Tutkimuksessani nostan esiin Jeanette Snellmanin merkityksen kauppahuoneen menestyksen mahdollistajana ja yhteisönsä aktiivisena toimijana sekä perheenäitinä, joka kantoi päävastuun perheensä emotionaalisesta ja käytännön hyvinvoinnista. Naisten ylläpitämät sosiaaliset verkostot olivat keskeisessä osassa säätyläisten yhteiskunnallisen aseman rakentamisessa, ja niiden merkitys nousee omassakin työssäni tärkeäksi.

Säätyläisperheiden taloudellisella, kulttuurisella ja sosiaalisella panoksella puolestaan oli kiistaton merkitys koko alueen elinvoimalle. Tutkimukseni tavoitteena onkin nostaa oululaiset porvarisnaiset aikaisempaa näkyvämmäksi osaksi kaupungin historiankirjoitusta. Kun Oulu viettää vuonna 2026 Euroopan kulttuuripääkaupunkivuottaan ja kaupungin mahtavaa menneisyyttä varmasti muistellaan, toivon, että myös historian hämäriin aiemmin jääneet naiset saavat arvoisensa huomion.

Selvittäessäni, millainen oululaisen tervaporvarinrouva Jeanette Snellmanin elämäntapa oli ja mitkä tekijät selittävät sen piirteitä, tutkimukseni nivoutuu osaksi nais- ja sukupuolihistorian, kaupunki- ja säätyläishistorian sekä perhehistorian tutkimuskenttiä. Vaikka 1800-lukua ja porvarillista elämäntapaa on tutkittu paljon, naisten omien kokemusten tutkimusta löytyy yllättävän vähän – ja pohjoissuomalaista näkökulmaa ei ollenkaan. Tutkimukseni nostaakin uudella tavalla esiin, mitä yksilön kannalta käytännössä merkitsivät naisena, äitinä ja perheenemäntänä oleminen ja kuuluminen tiettyyn yhteisöön, kaupunkisäätyläistöön. Tutkimukseni lisää ymmärrystä siitä, mitä säätyläisjoukkoon kuuluminen vaati, mutta myös siitä, mitä se antoi. Työni kiinnittyy tietyiltä osin myös viime aikoina historiantutkijoiden suosioon nousseiden tunteiden ja kokemuksen historioihin, jotka operoivat erityisesti yksilön ja yhteiskunnallisten rakenteiden rajapinnoilla. Tuon näkyville yksityisen ja julkisen elämänpiirin yhteen kietoutumisen ja limittymisen elämän eri osa-alueilla. Lisäksi osoitan tutkimuksessani, kuinka paljon

tutkimuksessa perehdyinkin ruohonjuuritasolla tuohon aikakauteen Snellmanien elämässä, 1840-luvulta 1870-luvulle, jona aikana perhe kasvoi ja kauppahuone menestyi. Tarkastelen säätyläisperheen arkielämää Jeanette Snellmanin näkökulmasta.

Jeanetten näkökulmaa tutkimuksessa täydentää ensimmäisen

uutta tietoa kaupunkiyhteisön sosiaalisista suhteista ja ennen kaikkea tiettyjen henkilöiden sosiaalisesta asemasta on mahdollista saada kummisuhdeverkostojen tarkalla analysoinnilla.

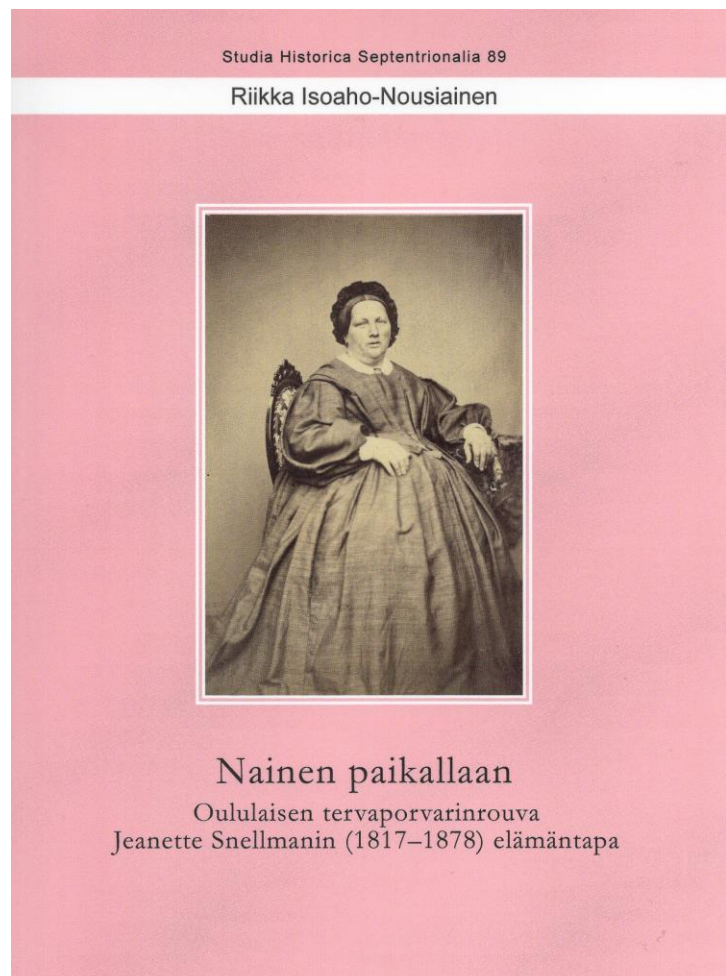
Tämä väitöskirja käsittelee hyväosaisten historiaa. Hyväosaisten historia on tyypillisesti nähty toimijoiden historiana, mikä on johtunut tutkijoiden käyttämistä lähteistä: varsinkin 1800-luvun yhteiskunnan yläkerros on jättänyt jälkeensä runsaasti kirjallista lähdemateriaalia. Minullakin on ollut käytössä satoja sivuja lähdeaineistoa – ja tuhansia lähteistä ottamiani valokuvia. Haastetta tutkimuksen kirjoittamiseen onkin tuonut se, kuinka muuttaa tekstin muotoon kaikki ne vaikutelmat, jotka itselle ovat lähdeaineistosta syntyneet vahvoina ja kirkkaina. Tutkijalla on valta päättää, mitä hän tutkittavasta kertoo, ja samalla velvollisuus toteuttaa eettisesti vastuullinen tutkimus.

Tutkimukseni tärkeimmän lähdeaineiston muodostaa Jeanette Snellmanin kirjeenvaihto sisariensa ja lastensa kanssa. Kirjeet on kirjoitettu ruotsin kielellä, joka oli Snellmanien kotikieli muun säätyläistön tapaan. Olen nostanut kirjeistä esiin ja tarkastelun kohteeksi erityisesti niitä asioita, joita Jeanette itse näytti pitävän tärkeänä kirjeissään. Lisäksi olen tiettyjen teemojen kohdalla joutunut harjoittamaan enemmän rivien välistä lukemista. Näin olen nähdäkseni saanut kokonaisvaltaisen käsityksen säätyläisnaisen elämäntapaa määrittävistä tekijöistä, erityisesti vaimon, äidin ja perheenemännän rooleista ja velvollisuuksista. Käyttämäni kirjekoelma on ollut hyvä aineisto tällaiselle tutkimukselle. Valitettavasti käytössäni ei ole ollut Jeanette Snellmanin ja hänen miehensä toisilleen lähettämiä kirjeitä muutamaa kirjettä lukuun ottamatta. Joko kirjeitä ei ole säilynyt tai niitä ei ole annettu arkistoihin.

Tämä väitöskirja edustaa henkilölähtöistä historiantutkimusta. Henkilölähtöisessä historiantutkimuksessa ajatellaan, että yhden ihmisen elämän tutkimisella on laajempikin merkitys, sillä tiettyssä historiallisessa hetkessä vaikuttaneet rakenteelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset prosessit tavallaan kiteytyvät yksittäisen ihmisen elämässä. Biografisessa tutkimuksessa puolestaan tutkimuksen painopiste on kohdehenkilön ymmärtämisessä, ja siihen sisältyy vahvasti ajatus äänen antamisesta toiselle, identiteetin näkyväksi tekemisestä. Nämä kaksi tutkimusotetta sulautuvat tässä tutkimuksessa yhteen. Vaikka historiantutkija Maarit Leskelä-Kärjen mukaan olemme miltei mahdottoman tehtävän edessä pyrkiessämme kirjoittamaan toisen ihmisen elämästä, voimme kuitenkin hahmotella mahdollisia kokemisen tapoja ja merkityksiä, joita menneisyyden ihmiset antoivat toiminnalleen.

Olen analysoinut Jeanette Snellmanin elämäntapaa kolmen, toisiinsa limittyvän teeman avulla: tässä tutkimuksessa elämäntapaa jäsentäviä

Kuva 2. Väitöskirjan kansi.

käsitteitä ovat elämäkokemukset, ajattelutavat ja toimijuus. Elämäkokemukset muokkaavat ajattelutapoja, ajattelutavat vaikuttavat toimijuuteen ja toimijuus vaatii toteutuakseen elämäkokemuksia. Jeanette Snellmanin elämäntavassa yhdistyivät kaupunkilaiselle säätyläisnaiselle tyypilliset elämäkokemukset, aikakauden naisihanteen kyllästävät ajattelutavat sekä sukupuolen ja yhteiskunnallisen aseman määrittämä toimijuus. Säätyläisnaisen keskeiset elämäkokemukset muodostuivat lapsiin liittyvistä tapahtumista, heidän koulutukseensa ja hyvinvointiinsa liittyvistä kysymyksistä ja ratkaisuisista. Oikeanlaisen naiseuden ja hyvän äidin ideat määrittivät ihanneäitiyden, jota kohti Jeanette Snellman pyrki välillä hyvinkin vakavahenkisesti. Naisten harteilla oli lasten kasvatusvastuu, emotionaalinen hoiva ja käytännön arjen sujumisesta huolehtiminen. Naisiin ja naiseuden olemukseen kohdistettiin 1800-luvulla loputtomasti erilaisia odotuksia. Näitä odotuksia vasten olen peilannut Jeanette Snellmanin elämää.

Perheenmännitys ja toimiminen osana kaupunkilaisporvaristoa säätyläisnaiselle kuuluvan ja omaksutun mallin mukaan olivat tärkeä osa säätyläistä elämäntapaa. Myös miehen ammatin mukanaan tuomat velvollisuudet piti täyttää. Jeanetten elämään kuuluikin paljon aikaa vievää juhlien ja kutsujen järjestämistä, niihin osallistumista ja ylipäätään yhteydenpitoa ympäröivän yhteisön kanssa. Myös hyväntekeväisyys kuului säätyläisnaisen elämään. Lähdeaineistosta käy ilmi, että hyväntekeväisyys nähtiin usein nimenomaan velvollisuutena.

Tutkimukseni nostaa esiin säätyläisnaisen työn säätyläisen elämäntavan mahdollistajana. Puhuttaessa 1800-luvun naisten tekemästä työstä on käytetty käsitteitä *sukutyö* ja *välillinen työ*. Sukutyö piti sisällään kaikkea sitä naisten tekemää sukulaisverkostojen ylläpitoon liittyvää toimintaa, joka oli aikaa vievää, mutta historiantutkijoiden usein toisarvoisena ohittamaa. Välillisen työn käsitettä on käytetty pohdittaessa naisten toimijuuden suhdetta miesten hallinnoimiin yrityksiin, esimerkiksi kauppahuoneisiin.

121

Tutkimukseni Jeanette Snellmanin elämäntavasta osoittaa, että välillisen työn käsite ei tee täysin oikeutta säätyläisnaisen panokselle kauppahuoneen menestyksen kontekstissa. Porvarisrouvan työ oli näkyvää, tietoista, tavoitteellista, pitkäjännitteistä ja ennen kaikkea *suunnitelmallista työtä* yhteisen päämäärän hyväksi. Voidaan puhua jopa perheen tasolla solmitusta sukupuolisopimuksesta: kummallakin puolisoilla oli omat vastualueensa, eikä toisen alue ollut toisen aluetta eriarvoisempi.

Tutkimukseni pääotsikko ”Nainen paikallaan” ilmentää Jeanette Snellmanin elämäntapaa usealla tavalla. Ensinnäkin se viittaa erityisesti Jeanetten haluun ja kykyyn vastata säätyläiselle naiselle asetettuihin odotuksiin mahdollisimman tarkasti ja tunnollisesti. Hän pyrki tarmokkaasti täyttämään velvollisuutensa vaimona, äitinä ja perheenmäntänä, ja tulkintani mukaan hän onnistui siinä. Tässä mielessä Jeanetten voidaan todeta olleen oikea nainen oikeassa paikassa – eli nainen paikallaan. Toisekseen Jeanette oli vielä varhaismodernin sääty-yhteiskunnan vankka edustaja, joka halusi pitää kiinni perheensä etuoikeutetusta asemasta kaupunkiyhteisön hierarkian huipulla ja oli valmis tekemään ahkerasti työtä säilyttääkseen statuksensa: Jeanette halusi pysyä omalla, säätyläisellä paikallaan.

Lisäksi otsikko viittaa 1800-luvun käsitykseen naisen paikasta: naisen paikka oli ennen kaikkea kotona, äitinä lapsia hoitamassa ja huolehtimassa kodista. Naisen paikka oli myös tukijana ja toverina miehensä rinnalla.

Olen usein keskustellut tutkimusaiheestani väitöskirjatutkija Katariina Vuoren kanssa. Lopuksi siteeraankin häntä, sillä hän on kirjailijan ammattitaidolla osannut tiivistää koko viisivuotisen tutkimukseni ydinajatuksen yhteen lauseeseen: ”J. W. Snellman teki ehkä elämänsä parhaat kaupat naidessaan ihanan Jeanetten.”

*FM Riikka Isoaho-Nousiainen*in historian alan väitöskirja ”Nainen paikallaan. Oululaisen tervaporvarinrouva Jeanette Snellmanin (1817–1878) elämäntapa” tarkastettiin julkisesti Oulun yliopistossa 8.12.2023. Vastaväittäjänä toimi professori Kirsi Vainio-Korhonen (Turun yliopisto) ja kustoksena professori Tiina Kinnunen (Oulun yliopisto).

Väitöskirja on julkaistu Pohjois-Suomen Historiallisen Yhdistyksen sarjassa Studia Historica Septentrionalia.

¹ Elomaa, Hanna: Idylliä etsimässä. Identifikaatiot ja itseymmärrys tammisaarelaisessa sivistyneistöperheessä. k&h, Turku 2006, 17.